

Madde Kullanım Bozukluğunda Cinsiyet Farklılığı: AMATEM'e Yatan Hasta Verilerinin İncelenmesi

E. Cüneyt EVREN *, Ömer SAATÇIOĞLU *, Bilge EVREN **, Cenk YANCAR ***,
Bahar EKEN *, Duran ÇAKMAK ****

ÖZET

Bu çalışmada alkol dışı madde kullanım bozukluğu olan ve yatarak tedavi gören hastaların sosyodemografik ve madde kullanım ile ilişkili özelliklerinin cinsiyete göre karşılaştırılması amaçlandı. AMATEM kliniğinde 1998 ile 2002 yılları arasında yatarak tedavi gören 2156 olguya yarı yapılandırılmış sosyodemografik form uygulandı. Olguların % 7.8'inin (n=168) kadın, % 92.2'sinin (n=1988) ise erkek olduğu saptandı. Kadın hastaların yaş ortalaması (29.51±8.26), erkek hastaların yaş ortalamasına (31.68±10.29) göre düşüktü. Kadın hastalarda boşanmış olma, hiç çalışmamış olma, lise veya üniversite düzeyinde eğitim görmüş olma, sevkle geliyor olma, özkiyim girişim öyküsü ve ailede alkol kullanımı daha yüksek oranda bulundu. Erkek hastalarda madde kullanımına bağlı yasal sorunlar yaşama, madde etkisinde tehlikeli ve zarar verici davranışların bulunması, daha önce hapis yaşantısı ve AMATEM'e daha önce 2 ya da daha fazla yatış oranı daha yüksek bulundu. Kadınlarda tercih maddesi olarak eroin, meperidin, benzodiazepin oranları erkeklerle göre yüksekken, erkeklerde esrar ve uçucu madde oranları kadınlara göre daha yüksekti. Kadın hastaların daha fazla damar yolu ile madde kullandığı ve en az bir kez enjektör paylaşma oranlarının daha yüksek olduğu saptandı. Alkol dışı madde kullanan kadın ve erkek hastalar belirli özellikler açısından farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar, tedavi programları planlanırken dikkate alınmalıdır.

Anahtar kelimeler: Madde kullanımı, cinsiyet, yatan hasta tedavisi

Düşünen Adam; 2003, 16(3): 132-138

SUMMARY

The aim of this study was to compare sociodemographic characteristics of inpatient substance users according to the gender. Semistructured sociodemographic form have been applied to 2156 person who were inpatient treatment at the AMATEM clinic between the years of 1998 and 2002. The mean age of the female users was (29.51±8.26) lower than the mean age of male users (31.68±10.29). Among female patients ratio of being divorced, unemployed, having high education status, suicide attempt history and alcohol use in family was high. Among male patients having trouble with criminal justice related to substance use, dangerous and harmful behaviors while intoxicated, imprisonment history and being hospitalized 2 or more times in AMATEM in the past were high. Heroin, meperidine and benzodiazepine use disorder was high in females while cannabis and inhalant use disorder was higher among males. Female patients use intra venous route more than males and lifetime sharing injectors found to be more among females. Female and male substance using patients differ according to some of the characteristics. This suggests that these differences must be taken in to consideration before planning and applying treatment.

Key words: Substance use, gender, inpatient treatment

GİRİŞ

Yakın dönemlerde yapılan çalışmaların cinsiyet farklılıklarına odaklanması, madde kullanım bozukluklarında biyolojik, epidemiyolojik, etyolojik ve psikiyatrik komorbidite açısından önemli cinsiyet farklılıkları bulunduğu dikkat çekmiştir (1). Amerikada yapılan Epidemiyolojik Alan Çalışması

(ECA), erkeklerde alkol dışı madde kullanım bozukluğunun kadınlara göre 2-3 kat daha fazla olduğunu göstermiştir (2). Yine Amerikada yapılan Ulusal komorbidite çalışması da yaşam boyu madde bağımlılığını erkekler için % 9.2 ve kadınlar için % 5.9 olarak bildirmiştir (3).

Ülkemizde alkol dışı psikoaktif maddelerin kul-

Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi AMATEM Kliniği, Psikiyatri Uzmanı*, Psikiyatri Doçenti****, Psikiyatri Asistanı***, Baltalimanı Kemik Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Psikiyatri Uzmanı**

lanım sıklığı ve özelliklerine ilişkin çalışmaların sayısı oldukça azdır ve önemli bir bölümünü hastaneye başvuru ve yatışla ilgili çalışmalar oluşturmaktadır. AMATEM'e 1983-1988 yılları arasında yatan 1828 madde bağımlısını kapsayan bir çalışmaya ait verilere göre, olguların 1710'u erkek 118'i ise kadındır (4). AMATEM kliniğinde mükerrer yatışlara ait veriler çıkarıldıktan sonra 1991-1995 yılları arasında yatan hastaların değerlendirilmesinde, 1679 hastanın % 98'inin erkek olduğu saptanmıştır (5).

Bu çalışmada alkol dışı madde kullanım bozukluğu olan ve yatarak tedavi gören hastaların sosyodemografik ve madde kullanımı ile ilişkili özelliklerinin cinsiyete göre karşılaştırılması amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışmanın kapsamına, Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi bünyesindeki AMATEM'e (Alkol Madde Bağımlılığı Araştırma, Tedavi ve Eğitim Merkezi) 1998 ile 2002 yılları arasında yatan hastalar alınmıştır. Hastalara sosyodemografik ve alkol dışı madde kullanım özelliklerine yönelik hazırlanmış soru formu uygulanmış ve aynı anda veriler bilgisayara girilmiştir. Daha sonra, çalışmanın yürütüldüğü 5 yıl içinde birden fazla olan yatışlardan sadece son yatış çalışma kapsamına alınmış ve daha önceki yatışlara ait veriler çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu işlem gerçekleştirildikten sonra toplam 2156 farklı olguya ait veriler SPSS for Windows 10.0 programında istatistiksel değerlendirmeye alınmış, ki-kare ve t testi kullanılmıştır.

BULGULAR

AMATEM'de 1998 ile 2002 yılları arasında yatarak tedavi gören toplam 6007 hastanın % 35.9'unun (n=2156) kullandığı ana maddenin alkol dışında bir madde olduğu saptandı. Bu hastaların % 39'unun (n=841) eroin, % 25'inin (n=539) uçucu, % 13.1'inin (n=283) esrar ve % 7.8'inin (n=169) benzodiazepin türevleri, % 3'ünün (n=65) meperidin, geri kalanının ise (% 12.1) diğer maddeleri (Metadon, Kokain, Uyarıcı vs) kullandıkları bulundu. Olguların % 7.8'inin (n=168) kadın, % 92.2'sinin (n=1988) ise erkek olduğu saptandı. Kadın hastaların (n=168) yaş ortalaması (29.51±8.26), erkek has-

taların (n=1982) yaş ortalamasına (31.68±10.29) göre düşüktü (t=-3.2, p=0.002).

Erkek hastaların % 33.7'si evli ve % 29.2'si eşiyile yaşıyor iken, kadın hastaların % 19'u evli ve % 14.1'i eşiyile yaşıyordu. Olguların meslekleri değerlendirildiğinde, erkek hastalarda işçi (% 16.6) ve ticaretle uğraşan, imalatçı veya işportacı (% 21.5) olanların oranları yüksek iken, kadın hastalarda memur olma (% 16.2) ve öğrenci olanların oranları (% 12.6) erkek hastalara göre daha yüksekti. Erkek hastaların % 24.5'i halen aktif çalışıyor iken, kadın hastalarda hiç çalışmamış olma (% 20) oranı yüksek olarak saptandı. Kadın hastalarda kurum (% 25.5) ya da sigorta (% 22.4) sevkli olma oranları, erkeklerde ise yeşil kart gibi ücretsiz olma (% 36.3) ya da ücretli yatış (% 36) oranları yüksek bulundu. Öğrenim durumu açısından değerlendirme yapıldığında; lise ve üniversite eğitimi görme oranı erkek hastalarda % 21.7, kadın hastalarda ise % 50.6 olarak bulundu (Tablo 1). Öğretim gördükleri yıl sayısı ortalaması da kadın hastalarda (n=157) (9.13±3.62) erkek hastalara (n=1826) (7.23±3.42) göre daha yüksekti (t=6.34, p<0.001).

Hastaneye yatırılarak tedaviye alınan hastalarda gözlenen yoksunluk belirtilerinin şiddetine bakıldığında kadın ve erkek hastalar arasında anlamlı fark saptanmadı. Kadın hastaların % 64.6'sının madde kullanımı nedeniyle hafif düzeyde sağlık sorunları yaşadığı, erkek hastalar için ise bu oran % 72.1 olduğu bulundu. Madde kullanımına bağlı sosyal sorunlar yaşama açısından her iki cinsiyet arasında anlamlı fark saptanmadı. Yasal sorunları orta ve ağır derecede yaşama erkek hastalarda (% 56.8) kadın hastalara (% 29.7) göre daha yüksekti. Hapishane yaşantısı olma oranı da erkek hastalarda (% 40.2) kadın hastalara (% 16.7) göre yüksekti. Ayrıca erkek hastalarda (% 38.2) tehlikeli ve zarar verici davranışlar, kadın hastalara (% 27) göre daha fazlaydı (Tablo 2).

Erkek hastaların % 42.8'i tedaviye başvurmadan madde kullanmadıkları dönem ya da dönemlerin olduğunu bildirir iken, kadın hastaların % 36.9'u tedavisiz maddeyi kullanmadıkları dönemlerin olduğunu bildirdi. Daha önce madde kullanımı nedeni ile tıbbi yardım alma açısından erkek hastalarla (% 53.8), kadın hastalar (% 53.6) arasındaki farkın anlamlı

Tablo 1. Cinsiyete göre sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması.

	Kadın		Erkek		X ²	SD	p
	n	%	n	%			
Kiminle yaşıyor					107.29	5	<0.001
Yalnız	33	20.2	186	9.8			
Ana-baba	75	46	986	52.1			
Arkadaşlarıyla	15	9.2	16	0.8			
Eşyle	23	14.1	553	29.2			
Evsiz	1	0.6	56	3			
Diğer	16	9.8	96	5.1			
Medeni durum					59.83	3	<0.001
Evli	32	19	670	33.7			
Bekar	99	58.9	1179	59.3			
Boşanmış	28	16.7	121	6.1			
Dul	9	5.4	18	0.9			
Mesleği					79.57	5	<0.001
İşsiz	88	52.7	986	50.1			
Öğrenci	21	12.6	72	3.7			
Memur	27	16.2	102	5.2			
İşçi	12	7.2	327	16.6			
Ticaret, İmalat, İşporta, diğer	15	9	423	21.5			
Emekli	4	2.4	58	2.9			
Çalışma durumu					71.91	6	<0.001
Devam ediyor	27	16.4	465	24.5			
6 aydır ara	13	7.9	169	8.9			
Tamamen bıraktı	68	41.2	931	49			
Hiç çalışmamış	33	20	93	4.9			
İş buldukaça çalışıyor	7	4.2	138	7.3			
Emekli	7	4.2	54	2.8			
Diğer	10	6.1	51	2.7			
Öğrenim durumu					79.95	5	<0.001
Okur yazar değil	6	3.6	42	2.1			
Okur yazar	2	1.2	78	3.9			
İlk	46	27.4	1011	50.9			
Orta	29	17.3	424	21.3			
Lise	63	37.5	346	17.4			
Üniversite	22	13.1	86	4.3			
Sosyal güvence					50.9	4	<0.001
Memur, kurumca	42	25.5	201	10.4			
SSK	37	22.4	267	13.8			
Yeşil kart 2022, ücretsiz	34	20.6	701	36.3			
Ücretli	46	27.9	694	36			
Acil ve diğer	6	3.6	67	3.5			

olmadığı saptandı. Her iki cinsiyet arasında daha önce yatarak tedavi görme açısından anlamlı bir fark yoktu ve AMATEM'e yatış incelendiğinde iki ya da daha fazla kez yatarak tedavi görenlerin oranı erkeklerde (% 28.8) kadınlara (% 18.1) göre daha fazlaydı (Tablo 3).

Kadın hastalarda özkiyim girişimi öyküsü (% 41.1) erkek hastalara göre (% 27.1) yüksekti. Birinci derece akrabalarda alkol veya madde kullanımı olan kişilerin oranı her iki grupta yüksek olmakla beraber, kadın hastalarda (% 55.8) erkek hastalara göre (% 50.1) anlamlı derecede daha fazla bulundu. Kadın hastaların ailesinde bağımlılık derecesinde olmayan alkol kullanma oranı (% 41.8) erkek hastalarınınkin-

den (% 32.6) daha yüksek bulundu. Kadın ve erkek hastalar arasında ailesinde madde kullanımı açısından anlamlı fark yoktu (Tablo 4).

İlk madde kullanma yaşı kadın hastalarda (n=163) (20.85±8.99) erkek hastalardan (n=1902) (17.67±5.5) yüksekti (t:4.42, p<0.001). Yoğun kullanmaya başlama yaşı açısından ise kadın hastalarla (n=163) (23.61±7.47) erkek hastalar (n=1898) (22.88±8.33) arasında anlamlı fark yoktu (t=1.07, p=0.28).

İlk kullanılan maddeler ve halen kullanılan tercih maddesi açısından cinsiyetlerin karşılaştırılması Tablo 5'de gösterildi (Tablo 5). Sigara kullanımı açısından cinsiyet arasında anlamlı fark saptanmadı.

Tablo 2. Madde kullanımı ile ilgili özelliklerin cinsiyetler açısından karşılaştırılması

	Kadın		Erkek		X ²	SD	p
	n	%	n	%			
Yoksunluk belirtisi					3.92	3	0.27
Yok	3	1.8	11	0.6			
Hafif	36	22	406	21.3			
Hafif-Orta	123	75	1451	76.2			
Orta-Ağır	2	1.2	36	1.9			
Sağlık sorunları					9.47	3	0.024
Yok	18	11	103	5.4			
Hafif	106	64.6	1370	72.1			
Orta	40	24.4	426	22.4			
Yaşamı tehdit edici	0	0	1	0.1			
Sosyal sorunlar					1.8	3	0.62
Yok	10	6.1	93	4.9			
Hafif	28	17.1	316	16.6			
Orta	75	45.7	808	42.5			
Ağır	51	31.1	682	35.9			
Yasal sorunlar					45.29	3	0.001
Yok	97	59.9	711	37.5			
Hafif	17	10.5	109	5.7			
Orta	27	16.7	525	27.7			
Ağır	21	13	552	29.1			
Tehlikeli ve zarar verici davranış					9.5	2	0.009
Yok	91	55.8	949	49.9			
Tehlikeli davranış	28	17.2	226	11.9			
Tehlikeli ve zarar verici	44	27	726	38.2			
Daha önce hapis yaşantısı	28	16.7	800	40.2	36.4	1	0.001

Tablo 3. Daha önceki tedaviler ile ilgili özelliklerin cinsiyetler açısından karşılaştırılması.

	Kadın		Erkek		X ²	SD	p
	n	%	n	%			
Spontan remisyon	62	36.9	851	42.8	2.21	1	0.14
Daha önce tıbbi tedavi	90	53.6	1070	53.8	0.004	1	0.95
Daha önce yatarak tedavi	80	64.5	917	65.3	0.028	1	0.87
Daha önce AMATEM'e yatış					11.44	2	0.003
Yok	54	46.6	621	48.4			
Bir kez	41	35.3	293	22.8			
İki ya da daha fazla	21	18.1	370	28.8			

Tablo 4. Özkiyim girişimi ve ailede alkol ve madde kullanımı.

	Kadın		Erkek		X ²	SD	p
	n	%	n	%			
Özkiyim girişimi	69	41.1	538	27.1	15	1	<0.001
Ailede alkol madde					7.68	2	0.021
Yok	56	33.9	825	43.5			
1. derece	92	55.8	951	50.1			
2. derece	17	10.3	121	6.4			
Ailede alkol					6.3	2	0.043
Yok	63	38.2	886	46.8			
Kullanım var	69	41.8	618	32.6			
Bağımlılık var	33	20	390	20.6			
Ailede madde					3.6	2	0.16
Yok	146	88.5	1675	88.5			
Kullanım var	3	1.8	11	0.6			
Bağımlılık var	16	9.7	206	10.9			

Tablo 5. İlk kullanılan madde ve tercih maddelerinin cinsiyete göre dağılımı.

	İlk kullanılan madde*				Tercih maddesi**			
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Alkol	21	12,8	355	18,6	-	-	-	-
Eroin	28	17,1	196	10,3	80	48,8	761	41,9
Dolantin	23	14	36	1,9	25	15,2	40	3,2
Esrar	39	23,8	682	35,8	11	6,7	272	14,1
Barbütürat	-	-	-	-	0	0	4	0,2
Benzodiazepin	35	21,3	77	4	19	11,6	150	8,4
Kokain	1	0,6	16	0,8	4	2,4	13	0,8
Uyarıcı madde	1	0,6	34	1,8	4	2,4	49	2,6
Halusinöjen	0	0	1	0,1	0	0	6	0,3
Uçucu madde	13	7,9	491	25,8	15	9,1	524	26,8
Karışık	2	1,2	0	0	0	0	5	0,2
Metadon	0	0	2	0,1	2	1,2	5	0,3
Diğer	1	0,6	15	0,8	4	2,4	16	0,9

* $\chi^2:221,58, sd:11, p<0,001$

** $\chi^2:125,83, sd:11, p<0,001$

Tablo 6. Cinsiyete göre sigara kullanımı, madde kullanım yöntemi ve enjektör kullanımı ve paylaşımı.

	Kadın		Erkek		X ²	SD	p
	n	%	n	%			
Sigara	157	93,5	1829	92	0,45	1	0,5
Madde kullanma yöntemi					34,1	5	<0,001
Damar yoluyla enjeksiyon	73	45,6	516	28,9			
Kas içi/cilt altı enjeksiyon	7	4,4	32	1,9			
Sarıp içerek	10	6,3	258	14,4			
İnhalasyon	45	28,1	755	42,3			
Ağızdan	25	15,6	223	12,5			
Diğer	0	0	2	0,1			
Yaşam boyu	92	54,8	690	34,7	26,95	1	<0,001
Enjeksiyon kullanımı							
Halen enjeksiyon kullanımı	83	49,4	584	29,4	29,08	1	<0,001
Yaşam boyu enjektör paylaşımı	36	21,4	302	15,2	4,56	1	0,033
Son 1 ay içinde enjektör paylaşımı	23	13,7	193	9,7	2,73	1	0,099

Kadın hastaların % 45,6'sı madde kullanma yönteminin damar yoluyla olduğunu bildirirken bu oran erkek hastalar için % 28,9 olarak bulundu. Kadın hastaların % 54,8'i yaşam boyu en az bir kez enjeksiyon kullandığını, % 49,4'ü halen enjektör kullandığını bildirmiştir. Yaşamboyu en az bir kez enjektör paylaşım öyküsü kadın hastalarda (% 21,4) erkek hastalara göre yüksek oranda bulundu. Son bir ay içinde enjektör paylaşım öyküsü açısından ise her iki cinsiyet arasında anlamlı fark yoktu (Tablo 6).

TARTIŞMA

Türkiye'de 1983 yılından bu yana, alkol dışı psikoaktif madde kullanımı ile ilgili başvuruların en yo-

ğun olduğu kurum olan AMATEM'in verileri, ülkemizde tedavi arayışındaki madde kullanıcılarının özellikleri hakkında bilgi verebilir. Daha önce AMATEM'e yatan alkol dışı psikoaktif madde kullananlarla yapılan çalışmalara göre erkek oranları % 87 ila 98 arasında değişmektedir (6). Bu çalışmada 1998 ile 2002 yılları arasındaki 5 yıllık süre içinde yatarak tedavi gören, alkol dışı psikoaktif madde kullanan hastaların % 7,8'inin (n=168) kadın, % 92,2'sinin (n=1988) ise erkek olduğu bulunmuştur. Bu oranlar aynı kurumda daha önce saptanan oranlarla uyumludur. Daha önce yatarak tedavi görenler arasında kadın hasta oranının, alkol dışı madde kullanan hastalarda alkol kullanan hastalara göre daha yüksek olduğu bildirilmiştir (7). Özel tedavi kurumu

verilerinde yatan kadın hasta oranı devlet hastanesi verilerine göre biraz daha fazla olsa da, bağımlılık tedavisi için yatarak tedavi gören kadın sayısı erkeklere oranla belirgin olarak azdır (6). Her ne kadar madde kullananlar genel olarak stigmatize edilseler de, madde kullanımı ile ilgili olarak kadınlar sosyal baskıyı daha fazla yaşamakta, daha fazla stigmatize edilmekte ve tedavi arayışı için engelleri daha fazla olmaktadır (8). Kadınlar tedavi programlarında olması gerekenden düşük oranda temsil edilmektedir. Weisner ve Schmidt (1992) kadın madde kullanıcılarının erkeklere göre bağımlılık tedavi merkezleri dışındaki ruh sağlığı tedavi ortamlarından daha fazla yardım aldıklarını bildirmişlerdir (9).

Alkol dışı psikoaktif madde kullanımı nedeniyle AMATEM'de yatarak tedavi gören hastalar için daha önceki çalışmalarda bildirilen ortalama yaşlar, çalışmamızla uyumlu olarak 28 ile 32 arasında değişmektedir (7). Opiyat kötüye kullanan kadınların erkeklere göre daha erken dönemde tedaviye başvurdukları bildirilmektedir (10,11). Kadın olgularda yaş ortalamasının düşük olmasının nedenlerinden biri, tedaviye erken başvurmaları olabilir. Ancak AMATEM'e daha önce 2 ya da daha fazla yatış oranının erkeklerde daha yüksek oranda bulunması saptanan yaşın ilk başvuru yaşı olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca kullanılan maddeye göre yatan hastaların yaş ortalamalarının değişebileceği de akılda tutulmalıdır. Uçucu madde kullanan olguların yaş ortalamalarının diğer madde kullananlara göre daha küçük olması beklenen bir özellik olduğundan ve uçucu madde kullanım oranının erkek hastalarda yüksek olması, cinsiyetler arasında saptanan yaş farkının beklenenden daha düşük olabileceğini akla getirmektedir. Bu yaş farkı, kadınların tedaviye erken başvurmalarına neden olabilecek, madde kullanımının olumsuz sonuçlarını çok daha erken yaşamaya başlamalarından olabileceği gibi, tedavi için sosyal baskıyla çok daha erken yüzleşmek zorunda kalmalarından kaynaklanıyor olabilir.

Maddeyi kullanmaya başlama yaşları kullanılan maddeye göre değişmektedir. Tüm maddeler ele alındığında, çalışmalarda 15-25 yaş aralığı genel olarak maddeye başlama yaş aralığıdır (7). Yatarak tedavi edilen madde bağımlılarının, poliklinik başvurularına göre daha erken yaşta madde kullanmaya başladıkları bildirilmiştir (6). İlk madde kullanma

yaşının erkeklerde daha düşük olması erkeklerin bu yaş dönemlerinde kadınlara göre çok daha fazla maddeyle karşılaşma olasılıkları ve madde kullanmak için fırsatları olmasından kaynaklanıyor olabilir. Kadınlarda ilk madde kullanma yaşı erkeklere göre yüksekken düzenli kullanma yaşı açısından iki cinsiyet arasında anlamlı fark saptanmaması ise, kadın hastalarda toleransın daha hızlı geliştiği ve problemli kullanımın daha hızlı ortaya çıkacağına göstergesi olabilir. Gerçekten de yatarak tedavi sırasında saptanan yaş ortalamalarının kadınlarda düşük olması bunu destekleyen bir bulgudur. Kadınlar tipik olarak maddeleri kullanmaya erkeklerden daha sonra başlamakta ve tedaviye daha erken dönemde katılmaktadırlar (1).

Kadınların reçete edilen ve kötüye kullanılabilir ilaçları erkeklere göre daha fazla kullandıkları bildirilmiştir (12). Kadınlarda tercih maddesi olarak her ikisi de reçete edilebilir ilaçlar olan meperidin (pethidin) ve benzodiazepin oranlarının erkeklere göre yüksek bulunması bu bulguyu desteklemektedir. Ancak yatarak tedavi gören kadınlar arasında tercih maddesinin en fazla eroin olduğu saptanmıştır. Bu bulgu kadınlar arasında eroin kullanımının diğer alkol dışı psikoaktif maddelerin kullanımına göre daha fazla olduğu izlenimini doğurmakla beraber, eroin kullananların diğer madde kullananlara göre daha fazla yardım alma zorunluluğu içinde olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Eroin kullananların tedaviye başvurmadan ve hatta ayaktan tedavi ile detoksifikasyon sürecini geçirmeleri zor olmakta ve eroin kullanım oranlarının ayaktan tedavi görenlere göre yatan hastalar arasında daha yüksek oranlarda saptanmaktadır (6). Yine kadın hastalarda eroin kullananların oranlarının yüksek olması, damar yoluyla madde kullanma oranlarının yüksek olmasının nedeni olabilir. Damar yoluyla madde kullanma, bağımlılığın ve olumsuz sonuçlarının da daha ciddi boyutlarda olduğunun göstergesi olabilir. Yani kadın hastalar için damar yoluyla madde kullanma, yatarak tedavi olmak için bir etken olabilir. Diğer bir bulgu kadınlarda enjektör paylaşma oranının erkeklere göre yüksek olmasıdır. Bir çok çalışmada belirtilen, kadın bağımlıların eşlerinde ve yakın ilişkilerinde madde kullanım olasılığının yüksek olması (1,11), onların enjektör paylaşma ihtimallerini yükseltiyor olabilir. Eroin kullanan erkekler ilk kullanım nedeni olarak merakı daha fazla etken olarak gösterirken,

kadınlar eş etkisini ilk kullanım etkeni olarak bildirmiştir⁽¹¹⁾. Kadınlar tipik olarak aile, eş veya arkadaşlarından kullanma için güçlü bir şekilde etkilenmektedirler⁽¹¹⁾. Kadın hastaların ailelerinde madde değil ama alkol kullanımı erkeklerle göre daha yüksek oranda bulundu.

Madde kullanımının olumsuz sonuçları erkeklerde daha çok iş ve kariyeri etkilerken, kadınlarda aile yaşamını etkilemekte ve bu nedenle kadın madde kullanıcılarında ayrılmış ya da boşanmış olmanın erkeklerle göre fazla olduğu bildirilmektedir⁽¹⁾. İşsiz olma oranı kadın eroin kullananlarda erkeklerle göre daha fazla bulunmaktadır⁽¹¹⁾. Bu bulgularla uyumlu olarak çalışmamızda kadın hastalarda hiç çalışmamış olma ve boşanmış olma oranları erkeklerle göre yüksek bulunmuştur. Kadın hastalarda eğitim düzeyinin de erkek hastalara göre yüksek bulunması önemli bir bulgudur. Kadın hastaların eğitim düzeylerinin yüksek olması onların maddeyle karşılaşma olasılıklarını artırıyor olabilir. Erkek hastalarda madde kullanımına bağlı yasal sorunlar yaşama, madde etkisinde tehlikeli ve zarar verici davranışların bulunması, daha önce hapis yaşantısı yüksek bulunmuştur. Robbins, erkeklerin daha fazla davranış (güvensiz araba kullanma, polisle sorun) problemleri olduğunu bildirmiştir⁽¹³⁾.

Tedavi arayışındaki kadın opiyat bağımlılarında psikiyatrik komorbidite erkeklerle göre 2 kat daha fazla bulunmuştur. Özellikle major depresyon, sosyal fobi ve yeme bozukluklarının kadınlarda erkeklerle göre, antisosyal kişilik bozukluğunun ise erkeklerde kadınlara göre daha sık olduğu bildirilmiştir⁽¹⁴⁾. Kadınlarda erkeklerle göre komorbid depresyon ve anksiyete yaygınlığı daha fazladır ve tipik olarak madde kullanım probleminden önce başlamaktadır^(1,15). Kadın madde kullanıcılarında saptanan bu yüksek psikiyatrik komorbidite oranları çalışmamız örneklemindeki kadın hastalarda saptanan yüksek özkiyim girişimi oranını açıklayabilir. Her ne kadar bu komorbid bozukluklar kadınlar için tedaviyi karmaşık hale getirebilse de, gerçekte kadınlar takipte tedaviye erkekler kadar cevap vermektedir⁽¹⁾.

Çalışmanın kısıtlılıklarından biri sadece yatan hastaların değerlendirilmiş olmasıdır. Bu çalışmada saptanan alkol dışı psikoaktif madde kullananlarda cinsiyetler arasındaki farklarla ilgili veriler madde kul-

lananların bütünü hakkında net sonuçlara varılmamasını sağlamamakla beraber, yatarak tedavi arayışında olanlar hakkında belirli bir ölçüde fikir verebilir. Diğer bir kısıtlılık ise cinsiyetler arasındaki klinik farklılıkların değerlendirilmemiş olmasıdır.

Yatarak tedavi görenler arasında alkol dışı madde kullanan kadın ve erkek hastalar belirli özellikler açısından farklılık göstermektedir. Bu farklılıklara tedavi programları planlanırken dikkat edilmesi gerekmektedir. Alkol dışı maddeler kendi aralarında çeşitlilik gösterdiğinden, her madde için cinsiyet farklılıklarına bakılmalıdır. Daha sonraki araştırmalar madde bağımlılarındaki cinsiyetler arasındaki klinik farklılığa ve hastalık seyrine etkisine odaklanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Brady KT, Randall CL: Gender differences in substance use disorders. *Psychiatr Clin North Am* 22:241-52, 1999.
2. Regier DA, Farmer ME, Rae DS, et al: Comorbidity of mental disorders with alcohol and other drug abuse. Results from the Epidemiologic Catchment Area (ECA) Study. *JAMA* 21: 264:2511-8, 1990.
3. Kessler RC, McGonagle KA, Zhao S, et al: Lifetime and 12-month prevalence of DSM-III-R psychiatric disorders in the United States. Results from the National Comorbidity Survey. *Arch Gen Psychiatry* 51:8-19, 1994.
4. Beyazyürek M, Alpkan L, Eradamlar N ve ark.: Madde bağımlılığı ve yüksek öğrenimde psikososyal faktörler. *Düşünen Adam* 2:7-9, 1990.
5. Akvardar Y, Aral J, Aytaçlar S ve ark: AMATEM ve HHV: Türkiye'de madde kullanımına ilişkin ikinci el verilerinin değerlendirilmesi. İstanbul'da madde kullanımının doğası ve boyutları. I. Rapor. İstanbul 1996.
6. Türkcan A: Türkiyede madde kullananların profili: Hastane verilerinin incelenmesi. *Düşünen Adam* 11(3):56-64, 1998.
7. Evren C, Çakmak D: Alkol ve madde kullananların özellikleri: 2000 yılına ait AMATEM'e yatan hasta verilerinin incelenmesi. *Düşünen Adam* 14:142-149, 2001.
8. Hagan TA, Finnegan LP, Nelson-Zlupko L: Impediments to comprehensive treatment models for substance-dependent women: treatment and research questions. *J Psychoactive Drugs* 26:163-71, 1994.
9. Weisner C, Schmidt L: Gender disparities in treatment for alcohol problems. *JAMA* 14: 268:1872-6, 1992.
10. Hser YI, Anglin MD, Booth MW: Sex differences in addict careers. 3. *Addiction*. *Am J Drug Alcohol Abuse* 13:231-51, 1987.
11. Chen CK, Shu LW, Liang PL, et al: Drug use patterns and gender differences among heroin addicts hospitalized for detoxification. *Changcheng Yi Xue Za Zhi* 21:172-8, 1998.
12. Simoni-Wastila L: The use of abusable prescription drugs: the role of gender. *J Womens Health Gen Based Med* 9:289-97, 2000.
13. Robbins C: Sex differences in psychosocial consequences of alcohol and drug abuse. *J Health Soc Behav* 30:117-30, 1989.
14. Brooner RK, King VL, Kidorf M, et al: Psychiatric and substance use comorbidity among treatment-seeking opioid abusers. *Arch Gen Psychiatry* 54:71-80, 1997.
15. Kessler RC, Nelson CB, McGonagle KA, et al: The epidemiology of co-occurring addictive and mental disorders: implications for prevention and service utilization. *Am J Orthopsychiatry* 66:17-31, 1996.